

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ
İQTİSADİ ARAŞDIRMALAR ELMİ-TƏDQİQAT İNSTİTUTU**

Əlyazması hüququnda

NİGAR LƏTİF QIZI QƏNDİLOVA

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI MƏRKƏZİ ŞƏHƏR
VƏ RAYONLARININ SOSIAL-İQTİSADİ İNKİŞAFININ
SÜRƏTLƏNDİRİLMƏSİNDƏ BƏLƏDİYYƏLƏRİN ROLU**

İxtisas: 5304.01 – İqtisadi fəaliyyət növləri

**İqtisadi elmləri üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi
almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın**

AVTOREFERATI

BAKI – 2014

Dissertasiya işi Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının «Dövlət idarəetməsi və menecment» kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər: iqtisad elmləri doktoru, professor
Sabir Qənbər oğlu Cümşüdoğ

iqtisad elmləri namizədi, dosent
Eldar Həsənxan oğlu Azadov

**Rəsmi
opponentlər:** iqtisad elmləri doktoru, professor
İmran Əzim oğlu Mehdiyev

iqtisad elmləri namizədi, dosent
Murad Manaf oğlu Bağırzadə

Aparıcı təşkilat: **Azərbaycan Respublikası Kənd
Təsərrüfatı Nazirliyinin Elmi-Tədqiqat
Kənd Təsərrüfatı İqtisadiyyatı və Təşkili
İnstitutu**

Müdafiə “29__” aprel 2014-cü il saat ___-da Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti nəzdində İqtisadi Araşdırmalar Elmi-Tədqiqat İnstitutunda elmlər doktoru və fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim olunan dissertasiyaların müdafiəsini keçirən D.02.052 Dissertasiya şurasının iclasında keçiriləcəkdir.

Ünvan Az1001, Bakı şəhəri, İstiqlaliyyət küçəsi 6, Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti, İqtisadi Araşdırmalar Elmi-Tədqiqat İnstitutu.

Dissertasiya işi ilə Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin kitabxanasında tanış olmaq olar.

Avtoreferat “___” mart 2014-cü ildə göndərilmişdir.

**D.02.052 Dissertasiya şurasının
elmi katibi, iqtisad elmləri
namizədi, dosent:**

N.M. İsmayılov

İŞİN ÜMUMİ XARAKTERİSTİKASI

Mövzunun aktuallığı. Dünya təcrübəsində bələdiyyə idarəetməsi mərkəzi şəhər və rayon miqyasında sosial-iqtisadi problemlərin həlli və bu proseslərin idarə edilməsi ilə məşğuldur. Bu baxımdan bələdiyyələr yerli əhəmiyyətli sosial-iqtisadi problemlərin həllində, özünüidarəetmənin formalaşması və təşəkkülündə əhəmiyyətli rol oynayır.

Səmərəli fəaliyyət göstərən yerli özünüidarəetmə sisteminin yaranması və inkişafı məsələsi müstəqil Azərbaycan dövlətinin demokratik inkişafının hazırkı mərhələsində xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, hakimiyyət funksiyalarının həyata keçirilməsində vətəndaşların bilavasitə iştirakının ən səmərəli forması hesab olunan real yerli özünüidarəetmə olmadan güclü və demokratik hakimiyyət təsəvvür etmək mümkün deyildir. Yerli özünüidarəetmənin ilk tədqiqatçılarından biri olan Aleksis de Tokvil yerli özünüidarəetmənin təbiətini demokratiya ilə bağlayırdı: «Bələdiyyə idarələri azad millətlərin gücünü təşkil edir. Millət azad idarəetmə sistemi yarada bilər, lakin bələdiyyə institutları olmadan onun azadlıq ruhunu qoruyub saxlaya bilməz».

Yerli özünüidarəetmə cəmiyyətdə və dövlətdə hakimiyyətin təşkilinin və reallaşdırılmasının başlıca prinsiplərindən biri olub, digər konstitusiyaya prinsipləri ilə yanaşı, ölkədə demokratik idarəetmə sistemini müəyyənləşdirir və hakimiyyətin qeyri-mərkəzləşdirilməsi yolu ilə formalaşdırılır. Bu baxımdan, dövlətin, dövlət hakimiyyətinin və idarəetmənin qeyri-mərkəzləşdirilməsi müasir Azərbaycanda həyata keçirilən islahatların ən vacib tərkib hissəsini təşkil edir. Bələdiyyə idarəçiliyinin və yerli özünüidarəetmənin inkişafı Azərbaycanda həyata keçirilən demokratik dəyişikliklər və vətəndaş cəmiyyəti quruculuğu proseslərinin ön cərgəsində durur. Bu vacib məsələnin həlli həm vətəndaş cəmiyyəti institutları sisteminin şəffaflığını, həm də ölkə ərazisində təsərrüfat həyatının səmərəli təşkili imkanlarını müəyyənləşdirir.

Ənənəvi olaraq yerli özünüidarəetməyə hakimiyyətin aşağı səviyyəsi kimi baxılır. Lakin bu gün artıq yerli özünüidarəetmənin həm də dövlətin və cəmiyyətin maraqlarının razılaşdırılmasının səmərəli mexanizmi, dövlətin dayanıqlı inkişafının güclü amili olması kimi baxışlar da formalaşmağa başlamışdır. Öz təbiəti

etibarı ilə və həll olunan məsələlərdən asılı olaraq yerli özünüidarəetmə həm hakimiyyət institutu kimi, həm vətəndaş cəmiyyətinin institutu kimi, həm də idarəetmə səviyyəsi kimi təzahür edir. Buna görə də yerli özünüidarəetmənin yaranması və inkişafına dövlət quruculuğunun ayrıca istiqaməti kimi deyil, bütövlükdə dövlətçilik islahatlarının ayrılmaz hissəsi kimi baxılmalı, bu proseslər dövlət hakimiyyəti və dövlət idarəçiliyi islahatları, həmçinin vətəndaş cəmiyyəti quruculuğu prosesləri ilə uyğunlaşdırılmış şəkildə həyata keçirilməlidir.

Mübaligəsiz demək olar ki, ölkədə dövlət idarəçiliyinin təsiri yerli özünüidarəetmə sisteminin təşkilindən və səmərəli fəaliyyətindən çox asılıdır. Burada başlıca problem dövlət idarəetməsinin və yerli özünüidarəetmənin qarşılıqlı fəaliyyət mexanizminin necə qurulmasından və bu mexanizmin dövlət və cəmiyyətin ictimai həyatının idarəetmə sisteminin vəhdətini yarada bilməsindən ibarətdir. Müxtəlif ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, dövlət hakimiyyət və idarəetmə sisteminin fəaliyyəti yalnız o zaman səmərəli olur ki, o, səmərəli fəaliyyət göstərən yerli özünüidarəetmə strukturuna əsaslanmış olsun. Çünki, praktiki olaraq, vətəndaşların maraqlarına toxunan bütün dövlət qərarları bu və ya digər dərəcədə yerli özünüidarəetmə orqanlarından keçir və yerli icmanın həyat fəaliyyətində reallaşdırılır. İnsanlar dövlət siyasətinin nəticələrini hər şeydən əvvəl özlərinin həyatı ehtiyaclarının və maraqlarının ödənilməsi prizmasından hiss edir və qiymətləndirirlər. Məhz yerli səviyyədə insanlarda özlərinin, öz yaxınlarının taleyi və bütövlükdə ölkədəki vəziyyət üçün məsuliyyət daşımaq hissi formalaşır.

Respublikamızda həqiqi yerli özünüidarəetmənin yaradılmasının başlanğıcı kimi 1995-ci ildə Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının qəbul olunmasını hesab etmək olar, çünki əhaliyə ən yaxın hakimiyyət forması kimi yerli özünüidarəetmə ilk dəfə məhz bu sənəddə öz əksini tapmışdır. Müstəqillik qazandıqdan sonra Azərbaycan Respublikasında iqtisadi və siyasi vəziyyətin dəyişməsi, müxtəlif mülkiyyət formalarının yaranması, təsərrüfat əlaqələrinin mürəkkəbləşməsi kimi proseslər idarəetmə funksiyalarının müxtəlif hakimiyyət və idarəetmə səviyyələri arasında yenidən bölüşdürülməsi və müəyyən funksiyaların yerli orqanlara verilməsi zərurətini yaratmışdı. Müstəqilliyimizin ilk

İllərində dövlət quruculuğunun əsaslarının yaradılması, ərazi bütövlüyünün qorunub saxlanması və dövlət müstəqilliyinin möhkəmləndirilməsi baxımından hakimiyyətin güclü mərkəzləşdirilməsinə haqq qazandırmaq olardı. Lakin artıq bu prosesin davam etməsi strateji baxımdan dövlətin və cəmiyyətin səmərəli idarəetmə sisteminin formalaşmasına, hüquqi demokratik dövlət və vətəndaş cəmiyyəti quruculuğu prosesinə maneçilik törədə bilər, ölkənin gələcək inkişafını ləngidə bilərdi. Buna görə də Azərbaycanda səmərəli dövlət idarəetmə sisteminin formalaşdırılması strategiyasının əsas prinsiplərindən biri kimi yerli özünüidarəetmə sisteminin yaradılması yolu ilə dövlət funksiyalarının qeyri-mərkəzləşdirilməsi müəyyənləşdirildi ki, bu da öz əksini, artıq qeyd etdiyimiz kimi, ölkə Konstitusiyasında tapdı. Respublikamızda həyata keçirilən qeyri-mərkəzləşdirmə prosesinin əsas məqsədi dövlət idarəetməsinin əsaslarının demokratikləşdirilməsindən, ölkənin sosial-iqtisadi inkişafının həm cari, həm də perspektiv məsələlərinin həlli zamanı uyğun idarəetmə səviyyələrində dövlətin öz funksiyalarını səmərəli şəkildə yerinə yetirməsinə şərait yaratmaqdan, demokratik dövlətin əsası kimi yerli özünüidarəetmənin tətbiqi və real inkişaf etdirilməsindən ibarət idi. Beləliklə, Azərbaycanda idarəetmə sisteminin qeyri-mərkəzləşdirilməsi yolu ilə yerli özünüidarəetmə sisteminin formalaşdırılması prosesi ölkədə demokratiyanın inkişafı, hüquqi dövlət və vətəndaş cəmiyyəti quruculuğu, dövlətin və cəmiyyətin idarə olunmasının səmərəliliyinin artırılması istiqamətində atılan ən əhəmiyyətli addımlardan biri kimi qiymətləndirilə bilər. Məhz bu səbəbdən də mərkəzi şəhər və rayonların sosial-iqtisadi inkişafından bələdiyyələrin rolunun artırılması, onun nəzəri-metodoloji və konkret təcrübəvi xarakter daşıyan problemlərinin kompleks şəkildə tədqiq edilib öyrənilməsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Tədqiqatın öyrənilmə səviyyəsi. Bələdiyyələrin formalaşması və onların sosial-iqtisadi inkişafda rolunun müxtəlif aspektləri müəyyən dərəcədə xarici ölkə alimləri A.Tokvili, R.Qneys, L.Şteyn, E. Meyer, O. Ressler, Con Stüart Mil, N. Hellinke, A. Orlova, M.Firsova, L.A.Velixov, V.İ.Qlovanov, L.V.Kirsanova, S.A.Iqipçin, T.Q.Rozanova, N.İ.Lazarevski, A.V.Çernyayevski, İ.V.Derevsova, E.M.Veçkareva, A.N.Koxan, İ.A.Peronko və b. tərəfindən öyrənilmişdir. Azərbaycan alimlərindən A.A.Nadirov,

Ş.M.Muradov, Ə.X.Nuriyev, S.İ.Səfərov, E.H.Azadov, S.Q.Cümşüdoğ, M.M. Bağırzadə, F.B. Əhmədov, A.İ. Mehtəliyev, Z. Qaralov, Ə.M.Fətullayev, V.Z. Zeynalov, Ə.R. İmanov A.A. İsmayılova və başqaları da bələdiyyə idarəçiliyinin müxtəlif problemlərini bu və ya digər səviyyədə tədqiq etmişlər. Lakin ümumilikdə götürdükdə isə mərkəzi şəhər və rayonların sosial-iqtisadi inkişafında bələdiyyələrin rolunun artırılmasına dair respublikamızda hələlik müstəqil tədqiqat işi aparılmamışdır. Bütün bunlar tədqiqat mövzusunun seçilməsini, onun məqsəd və vəzifələrini müəyyən etmişdir.

Tədqiqatın məqsədi və vəzifələri. Tədqiqat işinin başlıca məqsədi Azərbaycan Respublikasının bələdiyyələrinin formalaşması, onların fəaliyyətinin mövcud vəziyyətinin tədqiqi, təhlili, ümumiləşdirilməsi və qiymətləndirilməsi əsasında mərkəzi şəhər və rayonlarında yerli özünüidarəetmənin təkmilləşdirilməsinə dair elmi cəhətdən əsaslandırılmış təkliflər və tövsiyələrin işləyib hazırlamaqdan ibarətdir.

Dissertasiya işində qarşıya qoyulmuş məqsədə müvafiq aşağıdakı vəzifələrin həll edilməsi nəzərdə tutulmuşdur:

- Azərbaycan Respublikasının mərkəzi şəhər və rayonlarında yerli özünüidarəetmənin təkmilləşdirilməsinin sosial-iqtisadi mahiyyəti və xüsusiyyətlərinin araşdırılması;
- Azərbaycan Respublikasının mərkəzi şəhər və rayonlarında yerli özünüidarəetmənin təkmilləşdirilməsinə təsir edən amillərin təsnifatının işlənilib hazırlanması;
- Azərbaycan Respublikasının mərkəzi şəhər və rayonlarında yerli özünüidarəetmənin təkmilləşdirilməsinin nəzəri-metodoloji prinsiplərinin işlənilib hazırlanması;
- Azərbaycan Respublikasının mərkəzi şəhər və rayonlarında yerli özünüidarəetmənin müasir vəziyyətinin araşdırılması;
- Dünya birliyi ölkələrində yerli özünüidarəetmənin təkmilləşdirilməsinin müasir vəziyyətinin araşdırılması;
- Azərbaycan Respublikasının mərkəzi şəhər və rayonlarında yerli özünüidarəetmə fəaliyyətinin iqtisadi göstəricilərinin təhlili və qiymətləndirilməsi;
- Azərbaycan Respublikasının mərkəzi şəhər və rayonlarında sosial-iqtisadi inkişafın sürətləndirilməsində yerli özünüida-

rəətmə orqanlarının rolunun artırılmasının hüquqi təminatı məsələlərinin araşdırılması;

Azərbaycan Respublikasının mərkəzi şəhər və rayonlarında yerli özünüidarətmə orqanlarının sərəncamında olan resursların səmərəli istifadə göstəricilərinin işlənilib hazırlanması;

- Azərbaycan Respublikasının mərkəzi şəhər və rayonlarında yerli özünüidarətmə orqanlarının işinin təkmilləşdirilməsinin əsas istiqamətlərinin müəyyən edilməsi.

Tədqiqatın obyektı və predmeti. Tədqiqatın obyektini Azərbaycan Respublikasının mərkəzi şəhər və rayonlarının bələdiyyələri, predmeti isə Azərbaycanın mərkəzi şəhər və rayonlarının bələdiyyə idarəçiliyi, onların formalaşması, mərkəzi şəhər və rayonlarının inkişafında onların resurs və maliyyə təminatı, idarə edilməsi və digər iqtisadi proseslərin öyrənilməsi təşkil edir.

Tədqiqatın nəzəri-metodoloji əsaslarını dünya və MDB ölkələrinin, o cümlədən Azərbaycanın görkəmli iqtisadçı alimlərinin əsərləri, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərman və sərəncamları, AR Nazirlər Kabinetinin qərarları, Dövlət Statistika Komitəsinin materialları, «Azərbaycan Respublikasının regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı (2004-2008-ci illər)», «Azərbaycan Respublikasının regionlarının 2009-2013-cü illər üçün sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı», Avropa Şurasının üzvü olan ölkələrin yerli özünüidarətməyə aid qanunvericilik aktları və təcrübəsi, «Bələdiyyələrin statusu haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanunu, bələdiyyə sahəsində mövcud olan digər qanunlar, Vergi Məcəlləsi, Torpaq Məcəlləsi və s. bu kimi müvafiq qanunvericilik və normativ sənədlərdə irəli sürülmüş müddəalar təşkil edir.

Tədqiqat prosesində müqayisəli-statistik sistemli təhlil, iqtisadi və digər besablama metodlarından istifadə olunmuşdur.

Tədqiqatın informasiya bazasını Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin statistik hesabatları, AMEA İqtisadiyyat İnstitutunun və İqtisadi İnkişaf Nazirliyinin İqtisadi İslahatlar Elmi-Tədqiqat İnstitutunun tədqiqatları, Azərbaycanın mərkəzi şəhər və rayonları və yerli özünüidarətmə orqanlarının büdcələrinin icrası haqqında Dövlət Statistika Komitəsinin məcmuələri, qeyri-hökumət təşkilatlarının aparlığı sorğu materialları,

Milli Məclisin müvafiq sənədləri, İnternet materialları, bələdiyyə orqanlarının hesabatları və s. təşkil edir.

Tədqiqatın elmi yeniliyi aşağıdakılardan ibarətdir:

– Azərbaycan Respublikasının mərkəzi şəhər və rayonlarında yerli özünüidarətmənin təkmilləşdirilməsinin sosial-iqtisadi mahiyyəti və xüsusiyyətləri araşdırılmışdır;

– Azərbaycan Respublikasının mərkəzi şəhər və rayonlarında yerli özünüidarətmənin təkmilləşdirilməsinə təsir edən amillərin təsnifatı işlənmişdir;

– Azərbaycan Respublikasının mərkəzi şəhər və rayonlarında yerli özünüidarətmənin təkmilləşdirilməsinin nəzəri-metodoloji prinsipləri işlənmişdir;

– Azərbaycan Respublikasının mərkəzi şəhər və rayonlarında yerli özünüidarətmənin müasir vəziyyəti araşdırılmışdır;

– Dünya birliyi ölkələrində yerli özünüidarətmənin təkmilləşdirilməsi vəziyyətinin təhlili və qiymətləndirilməsi aparılmışdır;

– Azərbaycan Respublikasının mərkəzi şəhər və rayonlarında yerli özünüidarətmənin iqtisadi göstəricilərinin təhlili və qiymətləndirilməsi aparılmışdır;

– Azərbaycan Respublikasının mərkəzi şəhər və rayonlarında sosial-iqtisadi inkişafının sürətləndirilməsində yerli özünüidarətmə orqanlarının rolunun artırılmasının hüquqi təminatı məsələləri araşdırılmışdır;

– Azərbaycan Respublikasının mərkəzi şəhər və rayonlarında yerli özünüidarətmə orqanlarının sərəncamında olan resursların səmərəli istifadə göstəriciləri işlənmişdir;

– Azərbaycan Respublikasının mərkəzi şəhər və rayonlarında yerli özünüidarətmə orqanlarının işinin təkmilləşdirilməsinin əsas istiqaməti müəyyən edilmişdir.

Tədqiqatın təcrübi əhəmiyyəti. Dissertasiya işində əldə edilən nəticə və təkliflərdən elmi-tədqiqat institutlarında, bələdiyyələr haqqında hüquqi-normativ sənədlərin təkmilləşdirilməsinə, mərkəzi şəhər və rayonların sosial-iqtisadi inkişafında bələdiyyə konsersiyasının hazırlanmasında və s. istifadə oluna bilər. Dissertasiyanın əsas müddəaları və nəticələri Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin müvafiq komissiyalarında, Ədliyyə Nazirliyinin

«Bələdiyyələrdə iş» mərkəzində, respublikada mövcud olan bələdiyyələrdə və icra hakimiyyətlərində istifadə oluna bilər.

Tədqiqat işinin nəticələrinin çap edilməsi və aprobeasiyası. Tədqiqatın ümumi nəticələri və təklifləri Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının aspirant və dissertanlarının elmi konfranslarında, Respublika və Beynəlxalq Elmi konfranslarda məruzə edilərək, müzakirə edilmiş, bəyənilmiş və konfransların materiallarında dərc edilmişdir. Dissertasiya işinin əsas müddəaları 9 məqalə və 5 tezisdə öz əksini tapmışdır.

Dissertasiya işinin həcmi və quruluşu. Dissertasiya işi girişdən, üç fəsildən, nəticə və istifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir. Dissertasiyada 15 cədvəl verilmiş və ümumi həcmi 161 səhifəni əhatə edir.

İŞİN PLANI

Giriş.

I fəsil. Azərbaycan Respublikasının mərkəzi şəhər və rayonlarında yerli özünüidarətmənin təkmilləşdirilməsinin nəzəri-metodoloji əsasları.

1.1. Azərbaycan Respublikasının mərkəzi şəhər və rayonlarında yerli özünüidarətmənin təkmilləşdirilməsinin sosial-iqtisadi mahiyyəti və xüsusiyyətləri.

1.2. Azərbaycan Respublikasının mərkəzi şəhər və rayonlarında yerli özünüidarətmənin təkmilləşdirilməsinə təsir edən amillər.

1.3. Azərbaycan Respublikasının mərkəzi şəhər və rayonlarında yerli özünüidarətmənin təkmilləşdirilməsinin nəzəri-metodoloji prinsipləri.

II fəsil. Azərbaycan Respublikasının mərkəzi şəhər və rayonlarında yerli özünüidarətmənin müasir vəziyyəti

2.1. Azərbaycan Respublikasının mərkəzi şəhər və rayonlarında yerli özünüidarətmənin müasir vəziyyətini xarakterizə edən xüsusiyyətlər.

2.2. Dünya birliyi ölkələrində yerli özünüidarətmənin təkmilləşdirilməsi təcrübəsinin mühüm cəhətləri

2.3. Azərbaycan Respublikasının mərkəzi şəhər və rayonlarında yerli özünüidarətmənin iqtisadi göstəricilərinin təhlili və qiymətləndirilməsi.

III fəsil. Azərbaycan Respublikasının mərkəzi şəhər və rayonlarında yerli özünüidarətmənin təkmilləşdirilməsinin əsas istiqamətləri

3.1. Azərbaycan Respublikasının mərkəzi şəhər və rayonlarında sosial- iqtisadi inkişafın sürətləndirilməsində yerli özünüidarətmə orqanlarının rolunun artırılmasının hüquqi təminatı məsələləri

3.2. Azərbaycan Respublikasının mərkəzi şəhər və rayonlarında yerli özünüidarətmə orqanlarının sərəncamında olan resursların səmərəli istifadə göstəricilərinin təkmilləşdirilməsi.

3.3. Azərbaycan Respublikasının mərkəzi şəhər və rayonlarında yerli özünüidarətmə orqanlarının işinin təkmilləşdirilməsinin əsas istiqamətləri.

Nəticə və tövsiyələr

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

İŞİN ƏSAS MƏZMUNU

Girişdə mövzunun aktuallığı əsaslandırılır, problemin öyrənilmə vəziyyəti, tədqiqatın məqsəd və vəzifələri, obyekt və predmeti, habelə, tədqiqatın nəzəri-metodoloji əsasları, elmi yeniliyi, praktiki əhəmiyyəti və aprobasiyası şərh edilmişdir.

Tədqiqat işinin «Azərbaycan Respublikasının mərkəzi şəhər və rayonlarında yerli özünüidarətmənin təkmilləşdirilməsinin nəzəri-metodoloji əsasları» adlı birinci fəslində Azərbaycan Respublikasının mərkəzi şəhər və rayonlarında yerli özünüidarətmənin təkmilləşdirilməsinin sosial-iqtisadi mahiyyəti və xüsusiyyətləri araşdırılmış, Azərbaycan Respublikasının mərkəzi şəhər və rayonlarında yerli özünüidarətmənin təkmilləşdirilməsinə təsir edən amillərin təsnifatı verilmiş, Azərbaycan Respublikasının mərkəzi şəhər və rayonlarında Yerli özünüidarətmənin təkmilləşdirilməsinin nəzəri-metodoloji prinsipləri şərh edilmişdir.

Yerli özünüidarətmə orqanlarının işinin təkmilləşdirilməsi istiqamətlərindən biri də icra hakimiyyəti və onun yerli özünüidarətmə orqanlarının səlahiyyətində olan təsərrüfatların sərəncamında

mındakı bütün resurslardan tam səmərəli istifadə olunmalıdır. Mərkəzi şəhər və rayon təsərrüfatlarının təbii, material-texniki, enerji, əmək və maliyyə resurslarının səmərəli istifadəsi üçün əməli tədbirlər proqramı işlənib hazırlanmalı və həyata keçirilməlidir. İcra hakimiyyəti və onun yerli özünüidarəetmə orqanları səviyyəsində mərkəzi şəhər və rayon təsərrüfalarında plan-iqtisad məsələlərinin çoxvariantlı olduğunu nəzərə alaraq, həmin variantlardan (qəbul edilmiş meyara nəzərən) ən yaxşısının, yəni optimal variantın seçilməsi tələb olunur.

Bakı şəhəri 11 rayonu əhatə edir. Bələdiyyələrin sayına görə birinci yerdə Xəzər və Sabunçu rayonları durur. Bu rayonların hər birində on bələdiyyə fəaliyyət göstərir. İkinci yerdə isə Qaradağ rayonudur ki, burada doqquz bələdiyyə vardır. Qalan əksər rayonların hər birində bir neçə, Yasamal, Nərimanov, Nəsimi rayonlarında isə bir bələdiyyə fəaliyyət göstərir. Ümumilikdə Bakı şəhərində 48 bələdiyyə yaradılmışdır.

Bələdiyyə beynəlxalq əlaqələrin yaradılmasına da xüsusi diqqət yetirməlidir. Bələdiyyə orqanları ilə dostluq və əməkdaşlıq sahəsində mühüm addımlar atılmalıdır.

İnkişaf etmiş ölkələrin tarixi təcübəsi göstərir ki, demokratik, hüquqi dövlətin qarşısında duran əsas məsələlər yalnız hakimiyyətin bütün səviyyələrində səmərəli idarəetmə sisteminin mövud olduğu şəraitdə, o cümlədən inkişaf etmiş yerli özünüidarəetmə sisteminə əsaslanmaqla səmərəli şəkildə həll oluna bilər. Müasir dövrdə dövlətə artıq hakimiyyətin yeganə mərkəzləşdirilmiş subyekti kimi baxılmır və dövlət idarəetməsinin demokratikliyi prinsipi bütövlükdə dövlətdə olduğu kimi hər bir ərazi qurumunun da özünütəşkil və özünüinkişafını nəzərdə tutur. Ona görə də müasir dövrdə ölkənin ictimai və dövlət strukturunda yerli özünüidarəetmənin yeri, rolu və təyinatı ilə bağlı məsələnin, yerli özünüidarəetmənin demokratik hüquqi dövlət və vətəndaş cəmiyyəti ilə bağlı aspektlərin, dövlətlə yerli özünüidarəetmənin qarşılıqlı fəaliyyəti ilə bağlı problemlərin öyrənilməsi xüsusi əhəmiyyətə malikdir.

Bələdiyyələrin statusu ilə əlaqədar çox mühüm qanunun olmasına baxmayaraq, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına əlavələr barədə 2000-ci ildə keçirilmiş referendumda əsasən hal-hazırda bələdiyyələrin statusu Konstitusiya ilə müəyyənləşdi-

rilir. Beləliklə, Azərbaycan Respublikasında bələdiyyələr ən yüksək statusa malikdir. Odur ki, mərkəzi və yerli icra hakimiyyətlərində cəmləşdirilmiş yerli problemlərin həlli səlahiyyətləri tədricən bələdiyyələrə verilir. Bu səlahiyyətlərin normal yerinə yetirilməsi üçün zəruri olan əmlak və maliyyə vəsaitləri bələdiyyə orqanlarına verilir. Bələdiyyələrə verilmiş səlahiyyət və vəsaitlərə müvafiq yerli problemlərin həllinə məsuliyyətlə yanaşdıqlarından, onların fəaliyyəti əhali tərəfindən yüksək qiymətləndirilir.

Dissertasiya işinin «Azərbaycan Respublikasının mərkəzi şəhər və rayonlarında yerli özünüidarəetmənin müasir vəziyyəti» adlı ikinci fəslində Azərbaycan Respublikasının mərkəzi şəhər və rayonlarında yerli özünüidarəetmənin müasir vəziyyətinin xarakterizə edən xüsusiyyətləri, dünya birliyi ölkələrində yerli özünüidarəetmənin təkmilləşdirilməsi təcrübəsinin mühüm cəhətləri araşdırılmış və Azərbaycan Respublikasının mərkəzi şəhər və rayonlarında yerli özünüidarəetmənin iqtisadi göstəriciləri təhlil edilmiş və qiymətləndirilmişdir.

Avropa birliyi ölkələrində yerli özünüidarəetməni yerli özünüidarəetmə orqanlarının qanun çərçivəsində fəaliyyət göstərərək öz məsuliyyəti altında və yerli əhalinin maraqları baxımından dövlət işlərinin əhəmiyyətli hissəsini nizamlamaq və idarə etmək hüququ və real bacarığı kimi müəyyən edir. «Bələdiyyələrin statusu haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununda isə deyilir ki, «Azərbaycan Respublikasında yerli özünüidarəetmə və təndaşların fəaliyyətinin təşkilinin elə bir qeyri-dövlət sistemidir ki, bu sistem qanun çərçivəsində onlara yerli əhəmiyyətli məsələləri müstəqil və sərbəst şəkildə həll etmək hüququnu həyata keçirmək imkanı verir.

Azərbaycan Respublikasında yerli özünüidarəetmə orqanlarının qarşısına çıxan və yerli özünüidarəetmə institutunun inkişafı üçün ciddi maneə, təhlükə törədə biləcək problemlər çoxdur. Problemlərin təhlili göstərir ki, yerli özünüidarəetmənin təşkili və həyata keçirilməsi sahəsində vəziyyəti yaxşılaşdırmaq üçün hakimiyyətin bütün qollarının səylərini məqsədyönlü şəkildə birləşdirmək mümkün olmazsa, bu problemlər üst-üstə toplanaraq sosial-iqtisadi şəraitin kəskinləşməsinə, əhalinin həm bələdiyyələrlə, həm də dövlət hakimiyyətinə inamının zəiflənməsinə və itirilməsinə gətirib çıxara bilər.

Yerli icra hakimiyyətlərinin fəaliyyətinin təşkili sahəsinəki islahatlar təcridən aparılmalı və bu zaman bütün icra hakimiyyəti orqanlarının və sisteminin, dövlət qulluğu institutunun struktur və funksional əsasların dəyişdirilməsinin ümumi meylləri nəzərə alınmalıdır.

Müasir qeyri-mərkəzləşdirmə eyni zamanda hakimiyyətin funksiyasının artması və iqtisadiyyatın və texnikanın təkamulu ilə sıx əlaqədədir. Bu baxımdan müasir telekommunikasiya və nəqliyyat vasitələrinin təsiri xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Müasir texnologiya əşyaları məsafəyə tez və təhlükəsiz daşımağa imkan verir. Eyni zamanda o, imkan verir ki, informasiya bir anda böyük məsafəyə göndərsin. Müasir telekommunikasiya və nəqliyyat vasitələri yerli cəmiyyətlərin sərhədlərini genişləndirmiş, yerli hakimiyyətin koordinat sistemini kifayət qədər genişləndirmişdir. Müasir şəraitdə belə bir tezis geniş yayılmışdır ki, hamımız bir dünya ağacında yaşayırıq.

Müxtəlif ölkələrin özünəməxsus xüsusiyyətlərini nəzərə almaqla demək olar ki, əksər dövlətlərdə yerli özünüidarəetmə iki model üzrə inkişaf edir. Bunlar yerli özünüidarəetmənin ingilis-sakson və fransız modelləridir. Yerli özünüidarəetmə orqanların yaradılması və fəaliyyətinə münasibətdə bu modellərin bir sıra prinsiplial fərqlər vardır. Fransız tipli yerli özünüidarəetmə modelinə malik ölkələrdə yerlərdə özünüidarəetmə orqanları üzərində inzibati himayə funksiyasını həyata keçirən mərkəzi hökumət nümayəndələri mövcuddur. İnzibati himayə orqanlarının yerli özünüidarəetmə orqanları üzərində bir sıra hüquqları vardır. İngilis-sakson tipli yerli özünüidarəetmə modelinə malik ölkələrdə isə inzibati himayə orqanları olmur. Burada yerli özünüidarəetmə orqanları ilə dövlət idarəetmə orqanları arasında əlaqələndirmə ya xüsusi bir qurumun, ya da konkret problemdən asılı olaraq müxtəlif mərkəzi icra orqanlarının köməyi ilə aparılır. Dövlət orqanlarının bələdiyyələrin daxili işlərinə qarışmasına yol verilmir. İngilis-sakson tipli yerli özünüidarəetmə modelinə malik ölkələrdə inzibati himayə orqanlarının olmaması, yerli özünüidarəetmələrlə münasibətdə digər üsullardan, xüsusilə iqtisadi vasitələrdən istifadə edilməsinə gətirib çıxarır.

Bələdiyyələrin büdcə gəlirləri tam yerinə yetirilməməsi onun işinin geri qalmasında özünü göstərir. Bələdiyyələr yerli özünüidarəetmə orqanı kimi üzərinə götürdükleri funksiyaları yerinə yetirə bilmirlər. Bu nöqsanları aradan qaldırmaqdan ötəri bələdiyyələrə yerli özünüidarəetmə orqanları kimi qanunçuluğu müvafiq olaraq onlara əlavə səlahiyyətlərin və dövlət idarəetməsinin yerli funksiyalarının verilməsi məqsədəuyğun olardı.

Dissertasiya işinin «Azərbaycan Respublikasının mərkəzi şəhər və rayonlarında yerli özünüidarəetmənin təkmilləşdirilməsinin əsas istiqamətləri» adlı üçüncü fəslində Azərbaycan Respublikasının mərkəzi şəhər və rayonlarında sosial-iqtisadi inkişafın sürətləndirilməsində yerli özünüidarəetmə orqanlarının rolunun artırılmasının hüquqi təminatı, Azərbaycan Respublikasının mərkəzi şəhər və rayonlarında yerli özünüidarəetmə orqanlarının sərəncamında olan resursların səmərəli istifadə göstəricilərinin təkmilləşdirilməsi məsələləri araşdırılmış, Azərbaycan Respublikasının mərkəzi şəhər və rayonlarında yerli özünüidarəetmə orqanlarının işinin təkmilləşdirilməsinin əsas istiqamətləri qeyd edilmişdir.

Qeyd edilmişdir ki, bələdiyyələrin maliyyə vəsaiti içərisində yerli büdcə mühüm yer tutur. Bələdiyyələrin qanunvericiliklə müəyyən edilmiş vəzifələrinin yerinə yetirilməsi və yerli əhalinin rifahının yüksəldilməsi, müvafiq ərazinin kompleks inkişafı yerli büdcənin vəziyyətindən əsaslı surətdə asılıdır. Yerli büdcə «Büdcə sistemi haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanunun 3-cü maddəsinə əsasən, Azərbaycan Respublikasında büdcə sisteminin müstəqil növünü təşkil edir.

Bələdiyyələrin yerli büdcə ilə bağlı dövlət orqanları qarşısında əsas vəzifəsi ondan ibarətdir ki, bələdiyyələr qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş qaydada yerli büdcənin icrasına dair məlumatları statistika orqanlarına təqdim etməlidirlər. Yerli xərclər gəlirlərə müvafiq olmalıdır. Büdcənin tarazlaşdırılması prinsipi normal büdcə fəaliyyətinin zəruri şərtidir. Bu prinsipin pozulması yerli büdcənin kəsirdə olması ilə nəticələnir. Yerli büdcədə kəsinin olması iqtisadiyyatın və maliyyənin zəifləməsi, vergilərin kifayət qədər ödənilməməsi ilə şərtlənir. Bələdiyyə büdcəsinin icrası prosesində kəsinin son həddi aşmamaqla məxaricin ixtisarı mexanizmi tətbiq olunur. «Bələdiyyələrin maliyyəsinin əsasları haqqında» Qanunun 12-ci maddəsində göstərilir ki, əgər yerli büdcələrin

icrası prosesində mədaxil mənbələri üzrə daxil olan vəsait azalarsa və bu, büdcə kəsininin son həddini aşmasına gətirib çıxararsa, məxaricin ixtisarı mexanizmi tətbiq edilə bilər. Məxaricin ixtisarı müdafiə olunmuş maddələr istisna olmaqla, büdcənin bütün maddələri üzrə məxaricin mütənasib surətdə azaldılmasından ibarətdir. Qanunvericiliyə müvafiq olaraq yerli büdcənin kəsiri dövlət büdcəsindən alınan dotasiya ilə örtülə bilər.

Müstəqillik əldə etmiş Azərbaycan Respublikasının dövlət idarəçiliyi sistemində qəbul edilmiş qərarlar əsas etibarlı ilə yerli icra hakimiyyətləri vasitəsilə həyata keçirilir. Dövlət səviyyəsində işlənilib hazırlanmış və qəbul edilmiş qərarlar ərazi idarəçiliyi məkanında həyata keçirilir. Azərbaycan Respublikasının mərkəzi şəhər və rayonlarında sosial-iqtisadi inkişafın sürətləndirilməsində yerli özünüidarətmə orqanlarının rolunun müəyyən edilməsi nəzəri-metodoloji prinsiplərə əsaslanmalıdır.

Yerli özünüidarətmə orqanları nəzdində olan yardımçı təsərrüfatların sərəncamında olan resursların istifadəsinin səmərəliliyini müəyyən etmək müvafiq plan, uçot və normativ göstəricilərinin müqayisəli təhlilinə əsaslanır. Yerli özünüidarətmə orqanları nəzdində olan yardımçı təsərrüfatlarının hər birinin sərəncamında olan resursların səmərəli istifadəsini xarakterizə edən göstəricilərin hesablanması metodikası ifadə edilmişdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, bu gün respublikamızda yerli özünüidarətmənin normal fəaliyyəti üçün kifayət qədər normativ-hüquqi baza yaradılmışdır. Qanunvericiliyin təhlili göstərir ki, Azərbaycanda yerli özünüidarətmənin təşkili bütövlükdə Avropa Xartiyasında əks olunmuş prinsiplərə və beynəlxalq normalara uyğundur. Lakin Xartiyada deyildiyi kimi, ölkədə yerli özünüidarətmənin mövcudluğu haqqında yalnız qanunvericilikdə bu hüququn öz əksini tapması ilə deyil, həm də onun həyata keçirilməsi üçün real imkanın olduğu halda danışmaq mümkündür ki, bu da verilmiş hüququn həyata keçirilməsi üçün 1) mexanizmlərin, 2) imkanların və 3) şüurlu iradənin olmasını nəzərdə tutur.

Azərbaycan Respublikasının mərkəzi şəhər və rayonlarında yerli özünüidarətmə orqanlarının işinin təkmilləşdirilməsi istiqamətlərindən biri də bu orqanların əməli fəaliyyətində informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının geniş tətbiq edilməsidir. Həqiqətən də son illər yerli özünüidarətmə orqanlarının bütün

bölmələrində informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından geniş istifadə edilir ki, bu da öz növbəsində həmin orqanların fəaliyyətinin səmərəliliyinin yüksəldilməsinə imkan yaradır.

Azərbaycanın yerli özünüidarəetmə sistemi bu gün ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi altında uğurla inkişaf etdirilir. Yerli özünüidarəetmənin gələcək inkişafı demokratik ölkələrin zəngin təcrübəsinə əsaslanmaqla və ölkənin özünəməxsus yerli və milli xüsusiyyətlərini nəzərə almaqla bütövlükdə həm dövlət idarəetməsi və iqtisadi quruculuq sahəsində, həm də xüsusi halda yerli özünüidarəetmə sahəsində həqiqi demokratik sistem yaratmağa imkan verir. İndiki şəraitdə ən başlıca şərt əhalinin yerli özünüidarəetmədə aktiv və həlledici iştirakına nail olmaq üçün dövlətin və cəmiyyətin söylərinin gücləndirilməsindən, yerli özünüidarəetmə orqanlarının öz iş qabiliyyətliliyini sübut etməsindən, yerli problemləri həll etmək bacarığını nümayiş etdirməsindən ibarətdir.

Azərbaycanda həyata keçirilən yerli özünüidarəetmənin formalaşması və inkişafı prosesi çətin və ziddiyyətli olub arzu olunan sürətlə həyata keçirilə bilmir. Yerli özünüidarəetmə institutunun əsas xüsusiyyətlərini və Azərbaycanada onun hüquqi statusunu nəzərə alaraq deyə bilərik ki, bu prosesin gecikdirilməsi respublikamızın gələcək inkişafı üçün ciddi mənfi nəticələrə səbəb ola bilər.

Hazırda Azərbaycanada yerli özünüidarəetmə sisteminin qurulmasının hələlək birinci mərhələsi başa çatmış, onun ərazi və təşkilati əsasları yaradılmışdır. Əslində bələdiyyələrin və yerli özünüidarəetmə orqanlarının strukturunun ilkin formalaşması haqqında danışmaq daha doğru olardı. Bütün araşdırmalarımıza istinad edərək yerli özünüidarəetmə sahəsində gələcək islahatların aşağıdakı istiqamətlərdə aparılmasını məqsədəuyğun hesab edirik:

- qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsi yolu ilə yerli özünüidarəetməyə münasibətin dəyişdirilməsi və onun dövlət quruluşunun əsaslarından biri kimi etiraf olunması, yerli özünüidarəetmə orqanlarının dövlət quruluşu sistemində dayanıqlı mövqelərinin və yerli özünüidarəetmə haqqında konstitusiyə zəmanətlərinin təmin olunması;
- seçki prosesinin daha da demokratikləşdirilməsi və şəffaflaşdırılması yolu ilə yerli özünüidarəetmə orqanlarının

əhalinin bilavasitə aktiv iştirakı ilə formalaşdırılması. Əhalinin idarəetmə prosesinə geniş cəlb olunması bələdiyyə qurumlarında əhalinin ehtiyac və maraqlarına daha yaxın olan və ərazidə mövcud olan problemlərin həlli ilə daha səmərəli məşğul olan idarəetmə sisteminin yaradılmasına imkan verərdi;

- yerli özünüidarəetmə orqanlarının və dövlət hakimiyyət orqanlarının səmərəli qarşılıqlı fəaliyyət sisteminin yaradılması;
- yerli əhəmiyyətli məsələlərin həllində bələdiyyələrin nümayəndəli və icra orqanlarının işinin səmərəliliyinin artırılması;
- dövlətin vətəndaş cəmiyyəti ilə, o cümlədən onun ayrılmaz hissəsi olan bələdiyyələrlə tərəfdaşlıq münasibətlərinin inkişaf etdirilməsi;
- real maliyyə qeyri-mərkəzləşdirilməsinin həyata keçirilməsi və maliyyə-iqtisadi qanunvericilikdə əsaslı dəyişikliklərin aparılması;
- yerli özünüidarəetmə orqanları üçün ixtisaslı kadr hazırlığı sisteminin yaradılması və gücləndirilməsi;
- bələdiyyə sədrlərinin birbaşa əhali tərəfindən seçilməsi.

Respublikamızda qeyri-mərkəzləşdirmə prosesinin dərinləşdirilməsinə və yerli özünüidarəetmənin gələcək inkişafına imkan verəcək bu islahatların reallaşdırılması üçün aşağıdakı kimi bir sıra tədbirlərin həyata keçirilməsi tələb olunur:

- Azərbaycanda yerli özünüidarəetmənin vahid milli inkişaf konsepsiyasının işlənib hazırlanması;
- yerli özünüidarəetməyə səmərəli yardım sisteminin yaradılması məqsədi ilə dövlət hakimiyyət strukturlarının təkmilləşdirilməsi;
- qeyri-mərkəzləşdirmə prosesinin dönməzliyini təmin etmək üçün qanunvericiliyə dəyişikliklər yolu ilə ölkənin inzibati ərazi bölgüsü prinsiplərinin, yerli özünüidarəetmənin hüquqi statusunun, bələdiyyə mülkiyyətinin və bələdiyyə xidmətlərinin statusunun dəqiqləşdirilməsi;
- dövlət və yerli özünüidarəetmə orqanları arasında münasibətləri tənzimləmək məqsədilə funksiya və səlahiyyətlərin

dəqiq bölgüsü, maliyyə və əmlak məsələlərinin tənzimlənməsi üçün yeni qanunverici aktların qəbul olunması və əvvəllər qəbul olunmuş normativ aktların yeni normalara uyğunlaşdırılması, yerli özünüidarətmənin müstəsna səlahiyyətlərinin formalaşdırılması;

- bələdiyyələrin səlahiyyət sferasının genişləndirilməsi və həttdə mərkəzi hakimiyyət orqanlarının nəzarətində olan bir sıra sahələrin (təhsil, səhiyyə, sosial təminat və s.) tamamilə və ya qismən bələdiyyələrin səlahiyyətinə verilməsi;
- dövlət orqanlarının, yerli özünüidarətmə orqanlarının və onların vəzifəli şəxslərinin yerli özünüidarətməyə zəmanətlərin təmin olunmasında məsuliyyətinin artırılması;
- bələdiyyələrin hüquqlarının müdafiəsi mexanizmlərinin gücləndirilməsi və məhkəmə zəmanətlərinin yüksəldilməsi, bu sahədə nəzarət və məhkəmə orqanlarının səmərəli fəaliyyətinin təmin olunması;
- yerli özünüidarətmə orqanlarına dövlət orqanları tərəfindən əlavə səlahiyyətlərin həvalə olunması qaydalarının dəqiq müəyyənləşdirilməsi, bu səlahiyyətlərin reallaşdırılmasına zəmanətlərin təmin olunması;
- dövlət orqanlarının qərarları nəticəsində yaranmış əlavə xərclərin bələdiyyələrə ödənilməsi qaydalarının müəyyənləşdirilməsi;
- bələdiyyə qurumlarının iqtisadi potensialının artırılması, yerli özünüidarətmənin real inkişafını təmin edəcək stabil maliyyə-iqtisadi əsasların formalaşdırılması və möhkəmləndirilməsi;
- bələdiyyə qulluqçularının statusunun dəqiqləşdirilməsi, bələdiyyə idarətməsinin peşəkarlaşdırılması;
- yerli özünüidarətmə ideyasının, prinsiplərinin və məqsədlərinin populyarlaşdırılmasına, vətəndaşların hüquqi maarifləndirilməsinə xidmət edən tədbirlərin genişləndirilməsi;
- dövlət əmlakının bələdiyyələrin öz səlahiyyətlərini həyata keçirməsini təmin edəcək hissəsinin bələdiyyələrə verilməsi;
- vergi məcəlləsində dəyişiklik etməklə bir sıra vergilərin bələdiyyələrə təhkim olunması;

- bələdiyyələrə özlərinin vergi siyasətini həyata keçirmək hüququnun verilməsi, buna uyğun strategiyaların işlənib hazırlanması və həyata keçirilməsi;
- ərazi vahidlərinin sosial-iqtisadi baxımdan tarazlaşdırılması sisteminin təkmilləşdirilməsi və bələdiyyə iqtisadiyyatını stimullaşdırmaq üçün bərabər imkanların yaradılması;
- bələdiyyələrin kreditləşdirilməsi və investisiyalar üçün əlverişli şəraitin yaradılması;
- maliyyə prosedurlarını sadələşdirməklə onların əhali üçün anlaşıqlı formaya salınması, kənar audit yolu ilə bələdiyyələrin büdcəsinin gəlir və xərclərinin daha da şəffaflaşdırılması;
- minimal dövlət sosial standartları və minimal büdcə təminatı normativlərinin müəyyənləşdirilməsi;
- bələdiyyə qulluqçularının hazırlığı və yenidən hazırlığı sisteminin genişləndirilməsi, idarəetmə texnologiyalarını təkmilləşdirmək və təcrübə mübadiləsinə imkan yaratmaq üçün treninqlərin və daimi fəaliyyət göstərən seminarların keçirilməsinə yardım göstərilməsi;
- bələdiyyə qulluqçularının sosial və hüquqi müdafiəsi üçün mexanizmlərin işlənib hazırlanması;
- yerli əhəmiyyətli məsələləri bələdiyyələrin öz gücünə və öz vəsaitləri hesabına həll etməyə imkan verən optimal idarəetmə strukturunun seçilməsi;
- bələdiyyələrin texniki bazasının inkişafına yardım göstərilməsi, onların müasir kompüter texnikası ilə təmin edilməsi, tipik (nümunəvi) bələdiyyə informasiya-idarəetmə sisteminin yaradılması;
- bələdiyyələrin fəaliyyətinə vətəndaş cəmiyyəti və müxtəlif maraq qrupları tərəfindən nəzarətin gücləndirilməsi, konkret fəaliyyət növləri üzərində ictimai nəzarət mexanizmlərinin işlənib hazırlanması;
- açıq müzakirələrin təşkili, xüsusi ədəbiyyatın yayımlanması, maarifləndirmə layihələrinin həyata keçirilməsi və s. Yollarla əhalinin fəallığının yüksəldilməsi;

- Azərbaycan Respublikasının mərkəzi şəhər və rayonlarında yerli özünüidarəetmə orqanlarının sərəncamında olan resursların səmərəli istifadə göstəriciləri işlənmişdir;
- Azərbaycan Respublikasının mərkəzi şəhər və rayonlarında yerli özünüidarəetmə orqanlarının işinin təkmilləşdirilməsinin əsas istiqamələri müəyyən edilmişdir.

Dissertasiya işinin əsas müddəaları, əldə olunan nəticə, təklif və tövsiyələr dərc olunmuş aşağıdakı işlərdə öz əksini tapmışdır:

1. Qəndilova N.L. Ölkənin mərkəzi şəhər və rayonlarında sosial-iqtisadi inkişafın sürətləndirilməsində yerli özünüidarəetmə orqanlarının rolu. AzTU-nun professor-müəllim heyətinin və aspirantların 54-cü Elmi-texniki və tədris-metodiki konfransının məruzə materialları (II hissə). Bakı, «Təhsil» NPM, 2009, s. 277-278.
2. Qəndilova N.L. Azərbaycan Respublikasının mərkəzi şəhər və rayonlarında yerli özünüidarəetmə orqanlarının işinin təkmilləşdirilməsi istiqamətləri. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının "Heydər Əliyevin elmi əsaslara söykənən dövlətçilik konsepsiyası" mövzusunda aspirat və dissertantların elmi konfransının materialları. Bakı, 2009, s. 75-80.
3. Qəndilova N.L. Azərbaycan Respublikasının mərkəzi şəhər və rayonlarında yerli özünüidarəetmə orqanlarının sərəncamında olan resursların səmərəli istifadə göstəriciləri. AMEA-nın İqtisadiyyat İnstitutunun Elmi əsərləri, Bakı, 2009, № 4, s. 144-149.
4. Qəndilova N.L. "Heydər Əliyev irsi və yerli özünüidarəetmə orqanlarının işinin təkmilləşdirilməsi məsələləri". Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının «H.Əliyev və Azərbaycanda dövlət idarəçilik məsələləri» mövzusunda aspirant və dissertantların Elmi konfransının materialları. Bakı, «Mütərcim», 2010, s.48-51.
5. Qəndilova N.L. "Ölkənin mərkəzi şəhər və rayonlarında sosial-iqtisadi inkişafın sürətləndirilməsində yerli özünüidarəetmə orqanlarının rolunun artırılmasının hüquqi təminatı məsələləri". AMEA-nın İqtisadiyyat İnstitutunun Elmi əsərləri, Bakı, 2010, № 2, s. 40-43.

6. Гандилова Н.Л. “Методологические основы организации муниципального управления в центральных городах и районах Азербайджанской Республики”. «Федерация» научный журнал о проблемах политики, экономики, социологии и права. Москва, 2011, № 1-2 (80-81), с. 31-36.
7. Qəndilova N.L. “Azərbaycan Respublikasının mərkəzi şəhər və rayonlarında yerli özünüidarəetmə mexanizminin təkmilləşdirilməsi məsələləri”. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının «Heydər Əliyevin Azərbaycanda demokratik, hüquqi dövlət quruculuğu strategiyası» mövzusunda aspirant və dissertantların elmi konfransının materialları. Bakı, 2011, s. 68-74.
8. Qəndilova N.L. “Ölkənin mərkəzi şəhər və rayonlarında ətraf mühitin mühafizəyə hazırlanmasında yerli icra hakimiyyəti orqanları ilə bələdiyyələrin qarşılıqlı fəaliyyətinin səmərəliliyi”. «İcmaları – əhalini, iqtisadiyyatı və ətraf mühiti mühafizəyə hazırlamaqda yerli icra hakimiyyəti orqanları və bələdiyyələrin qarşılıqlı fəaliyyəti» mövzusunda Beynəlxalq Elmi-praktik konfransın materialları. Bakı, 2011, s. 214-216.
9. Гандилова Н.Л. Методологические принципы организации местного самоуправления в центральных городах и районах Республики Азербайджан. Глобальный научный потенциал, экономические науки. Санкт-Петербург, 2012, № 1(10), с.97-100.

Нигяр Латиф гызы Гандилова

**РОЛЬ МУНИЦИПАЛИТЕТОВ В УСКОРЕНИИ
И СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСОГО РАЗВИТИЯ
ЦЕНТРАЛЬНЫХ ГОРОДОВ И РАЙОНОВ
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
РЕЗЮМЕ**

Диссертационная работа состоит из введения, трех глав, выводов и рекомендаций, списка использованной литературы.

Во введении обоснованы актуальность выбранной темы, приводятся состояние ее изученности и исследования в республике, сформулированы цели и задачи, обоснованы теоретические и методологические основы и новизна исследования, дана информация о применении результатов исследования.

В первой главе – «Теоретико-методологические основы совершенствования местного самоуправления в центральных городах и районах Азербайджанской Республики» рассматриваются сущность и особенности совершенствования местного самоуправления в центральных городах и районах республики, классификации факторов влияющих на совершенствование местного самоуправления, а также, теоретико-методологические принципы совершенствования местного самоуправления в центральных городах и районах Азербайджанской Республики.

Во второй главе – «Современное состояние местного самоуправления в центральных городах и районах Азербайджанской Республики» рассмотрены особенности современного состояния местного самоуправления, использование опытов местного самоуправления в странах мирового сообщества, даны анализ и оценка показателей местного самоуправления в центральных городах и районах Азербайджанской Республики.

В третьей главе – «Основные направления совершенствования местного самоуправления в центральных городах и районах Азербайджанской Республики» рассмотрены вопросы юридического обеспечения повышения роли местного самоуправления в ускорении социально-экономического развития в центральных городах и районах Азербайджанской Республики. Рассмотрены также вопросы совершенствования показателей эффективного использования ресурсов, находящиеся в распоряжении органов местного самоуправления, обоснованы основные направления совершенствования работы органов местного самоуправления в центральных городах и районах Азербайджанской Республики.

В заключительной части работы даны выводы и рекомендации полученные в результате проведенного исследования.

Nigar Latif qizi Gandilova

**THE AZERBAIJAN REPUBLIC CENTRAL CITY AND ROLE
OF THE MUNICIPALITIES IN SPEEDING UP OF
SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF REGIONS**

R E S U M E

Dissertational work consists of the introduction, three heads, conclusions and recommendations, the list the used literature.

In introduction are proved an urgency of the chosen theme, the condition of its level of scrutiny and research in republic is resulted, the purposes and problems are formulated, theoretical both methodological bases and novelty of research are proved, the information on application of results of research is given.

In chapter 1 – «Teoretiko-methodological bases of perfection of local government in the central cities and areas Azerbaijan Republics» are considered essence and features of perfection of local government in the central cities and areas of republic, classification of factors influencing local government perfection, and also, teoretiko-methodological principles of perfection of local government in the central cities and areas Azerbaijan Republics.

In the second chapter – «A local government Current state in the central cities and areas Azerbaijan Republics» it is considered features of a current state of local government, use of experiences of local government in the world community countries, the analysis and an estimation of indicators of local government in the central cities and areas of the Azerbaijan Republic are given.

In the third head – «The Basic directions local government perfection - in the central cities and areas of the Azerbaijan Republic» are considered questions of legal maintenance of increase of a role of local government in acceleration of social and economic development in the central cities and areas of the Azerbaijan Republic. Questions of perfection of indicators of an effective utilisation of the resources, at the disposal of local governments are considered also, the basic directions of perfection of work of local governments in the central cities and areas of the Azerbaijan Republic are proved.

In a final part of work conclusions and recommendations received as a result of the conducted research are given.

**МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
АЗЕРБАЙДЖАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
ЭКОНОМИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ
ЭКОНОМИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ**

На правах рукописи

НИГЯР ЛАТИФ гызы ГАНДИЛОВА

**РОЛЬ МУНИЦИПАЛИТЕТОВ В УСКОРЕНИИ
СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСОГО РАЗВИТИЯ
ЦЕНТРАЛЬНЫХ ГОРОДОВ И РАЙОНОВ
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

Специальность: 5304.01 – Виды экономической деятельности

АВТОРЕФЕРАТ

диссертации на соискание ученой степени
доктора философии по экономическим наукам

БАКУ – 2014

*Kağız formatı 60x84 1/16.
Həcmi 1,5 ç.v. Sayı 100.*

*" İqtisad Universiteti " Nəşriyyatı.
AZ 1001, Bakı, İstiqlaliyyət küçəsi, 6*
